

Academic Focus
มีนาคม 2562

สารบัญ

บทนำ	1
ประเด็นความท้าทายของเกษตรกรรุ่นใหม่	2
นโยบายการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่	3
โครงการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ จากหน่วยงานภาครัฐ	6
การสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ จากภาคเอกชน	10
ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรรุ่นใหม่ ในประเทศไทย	11
บทสรุปและความเห็นของผู้ศึกษา	12
บรรณานุกรม	14

เอกสารวิชาการอิเล็กทรอนิกส์

สำนักวิชาการ
สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร
<https://www.parliament.go.th/library>

การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่

บทนำ

ในหลายประเทศทั่วโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงของประชากรที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ โดยเฉพาะประชากรในภาคการเกษตร ซึ่งพบว่าเกษตรกรส่วนใหญ่ในหลายภูมิภาคทั่วโลกอยู่ในวัยสูงอายุด้วยเช่นกัน โดยจากตัวอย่างเกษตรกรในภูมิภาคเอเชีย เช่น ฟิลิปปินส์ และญี่ปุ่น พบว่าเกษตรกรมีอายุเฉลี่ย 57 และ 66 ปี ตามลำดับ (Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development, 2015, p. 7) หรือเกษตรกรในสหรัฐอเมริกามีอายุเฉลี่ย 58.3 ปี ขณะที่เกษตรกรในแอฟริกา มีอายุเฉลี่ย 60 ปี (“The Coming Demographic Challenges in Agriculture,” 2016) ส่วนเกษตรกรในออสเตรเลียมีอายุเฉลี่ยมากกว่า 53 ปี (Whitebrook, 2016) เช่นเดียวกับการเปลี่ยนแปลงประชากรภาคการเกษตรของไทยที่พบว่าเกษตรกรมีอายุเฉลี่ยอยู่ในวัยสูงอายุด้วย โดยจากข้อมูลสถานะเศรษฐกิจสังคมครัวเรือนเกษตรในปีเพาะปลูก 58/59 แรงงานภาคการเกษตรของประเทศไทยมีอายุเฉลี่ย 56 ปี (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560) และจากสถิติฐานข้อมูลทะเบียนเกษตรกรในปี 2559 พบว่าหัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่ง (ร้อยละ 57.88) มีอายุมากกว่า 50 ปีขึ้นไป (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2559, น. 2) ในทางตรงข้ามจากสถิติปี 2560 หัวหน้าครัวเรือนเกษตรกรที่เป็นคนรุ่นใหม่มีอายุน้อยกว่า 45 ปี มีเพียงร้อยละ 26.78 (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2561, น. 4)

ดังนั้น หากไม่มีการทดแทนประชากรในภาคการเกษตรที่อยู่ในวัยสูงอายุซึ่งมีแนวโน้มมากขึ้น อาจส่งผลให้ประสิทธิภาพการผลิตของภาคการเกษตรลดต่ำลงในอนาคต อันเนื่องมาจากภาวะด้านสุขภาพ ตลอดจนการปรับตัวและการเพิ่มผลผลิตด้วยเทคโนโลยีและนวัตกรรม (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, น. 3; โสมรศม์ จันทรัตน์, วิษณุ อรรถวานิช, และ บุญธิดา เสี่ยงมนตรี, 2561, น. 10)

อย่างไรก็ตาม การสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่เพื่อทดแทนเกษตรกรที่สูงอายุ อาจต้องเผชิญกับความท้าทายในด้านทัศนคติของคนรุ่นใหม่หลายประการ โดยบุตรหลานเกษตรกรที่ได้รับการศึกษาสูงขึ้นมาักไม่สนใจที่จะประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากขาดแรงจูงใจและมีความกังวลในเรื่องความไม่มั่นคงของรายได้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559, น. 30) อีกทั้งเห็นว่างานในภาคการเกษตรไม่มีสวัสดิการรองรับ (สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร, 2560) นอกจากนี้ ทัศนคติของคนรุ่นใหม่ในเชิงบริบทของภูมิภาคเอเชียตามรายงานของสมาคมเกษตรกรแห่งเอเชียเพื่อการพัฒนาชนบทที่ยั่งยืน (Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development : AFA) พบว่าการที่คนรุ่นใหม่หรือแม้แต่บุตรหลานเกษตรกรไม่มีความสนใจในอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากเหตุผลหลายประการ ได้แก่ (1) ไม่มีความภาคภูมิใจในอาชีพ (2) มีรายได้น้อย (3) ไม่มีความมั่นคงในสิทธิถือครองที่ดินหรือไม่มีที่ดินเป็นของตนเอง (4) ขาดโครงสร้างพื้นฐานที่ดีในพื้นที่ชนบท (5) ขาดการสนับสนุนนโยบายหรือโครงการจากภาครัฐ โดยภาครัฐให้ความสำคัญกับธุรกิจการเกษตรมากกว่าเกษตรกรรมแบบครอบครัว ซึ่งในส่วนของเกษตรกรรมแบบครอบครัวยังคงขาดที่ดิน เงินทุน ตลาด การเข้าถึงข้อมูล และเครื่องจักรกลการเกษตร หากขาดการสนับสนุนปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ จะทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่สามารถแข่งขันกับเกษตรกรรายใหญ่ที่ทำการเกษตรพาณิชย์ (6) โรงเรียนหรือมหาวิทยาลัยไม่มีหลักสูตรที่ครอบคลุมถึงเรื่องที่ดินและการปฏิรูปเกษตรกรรม ส่งผลให้เกิดการละเลยหรือเพิกเฉยในเรื่องที่ดินและการปฏิรูปเกษตรกรรม ดังนั้นจึงไม่มีการสนับสนุนให้เกษตรกรรุ่นใหม่มุ่งไปสู่เส้นทางอาชีพเกษตรกรรม และ (7) ขาดการรวมตัวอย่างเข้มแข็งของเกษตรกรรุ่นใหม่ทั้งในระดับท้องถิ่น ระดับประเทศ และระหว่างประเทศ เพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูล แลกเปลี่ยนความคิด หรือเพื่อสนับสนุนระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยกัน จึงทำให้ไม่เกิดการสร้างต้นแบบที่จะเป็นแรงบันดาลใจให้กับคนรุ่นใหม่ (Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development, 2015, pp. 7-8)

ประเด็นความท้าทายของเกษตรกรรุ่นใหม่

คนรุ่นใหม่ในบริบทของภูมิภาคเอเชียที่ต้องการประกอบอาชีพเกษตรกรรม อาจต้องเผชิญกับความท้าทายในหลายประเด็น ดังนี้ (Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development, 2015, pp. 9-10)

1. การเข้าถึงที่ดินและการควบคุมทรัพยากรที่ใช้ในการผลิต (ที่ดิน เงินทุน เมล็ดพันธุ์ และตลาด) เนื่องจากการไม่มีที่ดินหรือการปฏิรูปเกษตรกรรมให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ เกษตรกรรุ่นใหม่ส่วนใหญ่ไม่สามารถเข้าถึงที่ดินเพื่อทำการค้า การเข้าถึงที่ดินทำกินจะต้องรอรับมรดกที่ดินจากครอบครัว หรือต้องทำงานในภาคการเกษตรภายใต้การควบคุมของพ่อแม่ ขาดการบริหารที่ตัดสินใจด้วยตนเอง อีกทั้งไม่มี

การจัดหาตลาดให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ ตลอดจนธนาคารหรือสถาบันการเงินส่วนใหญ่มักไม่อนุมัติสินเชื่อให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ ซึ่งมีความเข้าใจว่าการประกอบการของเกษตรกรรุ่นใหม่ยังไม่มีคามเข้มแข็งพอ จากตัวอย่างในเกาหลี เกษตรกรรุ่นใหม่รายย่อยขาดการเข้าถึงสินเชื่อ เนื่องจากไม่ได้เป็นหัวหน้าครัวเรือน เกษตรกรตามข้อกำหนดของกฎหมายหรือไม่มีหลักทรัพย์ค้ำประกันเป็นของตนเอง เนื่องจากหลักทรัพย์เหล่านี้ยังคงเป็นชื่อของพ่อแม่ครอบครอง รวมถึงการกำหนดอัตราดอกเบี้ยสินเชื่อที่แพง จึงเป็นอุปสรรคต่อการเข้าถึงสินเชื่อของเกษตรกรรุ่นใหม่

2. การไม่มีทักษะและความรู้ในด้านการผลิต การแปรรูป และการดำเนินธุรกิจเพียงพอ เกษตรกรรุ่นใหม่ขาดประสบการณ์ การฝึกฝน ความรู้ด้านเทคนิคและทักษะที่จะทำให้เกิดผลิตภาพมากขึ้น เกษตรกรรุ่นใหม่ยังมีข้อจำกัดด้านความรู้และทักษะด้านการเกษตร ทักษะด้านการจัดการและความเป็นผู้นำ ซึ่งการพัฒนาทักษะและการถ่ายทอดเทคโนโลยีเป็นสิ่งสำคัญต่อรูปแบบการทำฟาร์มของคนรุ่นใหม่ (model youth farming) แต่ยังคงขาดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างโครงการของรัฐและหลักสูตรของสถานศึกษา ในขณะที่เยาวชนคนรุ่นใหม่มีความสนใจด้านเทคโนโลยีที่ทันสมัย แต่ยังคงขาดการส่งเสริมสนับสนุนความรู้และทักษะที่เพียงพอ โดยเฉพาะในเรื่องของเทคโนโลยีและการเกษตรสมัยใหม่

3. โลกาภิวัตน์ ความไม่แน่นอน และความผันผวนของราคาสินค้าเกษตร ในบางประเทศมีการเก็บภาษีนำเข้าต่ำ ทำให้ผลผลิตที่นำเข้าจากต่างประเทศมีราคาต่ำกว่าผลผลิตในท้องถิ่น ส่งผลให้เกษตรกรรายย่อยไม่สามารถแข่งขันด้านราคา ประกอบกับการทำเกษตรมีต้นทุนสูง และมีความเสี่ยงทางธุรกิจ เกษตรกรรุ่นใหม่ขาดการเข้าถึงตลาดที่ได้รับราคาเป็นธรรม ซึ่งการกำหนดราคาส่วนใหญ่ขึ้นกับพ่อค้าคนกลาง อีกทั้งเกษตรกรต้องเผชิญกับความเสียหายธรรมชาติซึ่งไม่สามารถคาดการณ์ได้ ดังนั้น การทำอาชีพเกษตรกรรมจึงมีความเสี่ยงหลายประการและได้รับผลตอบแทนต่ำ ทำให้เกษตรกรมีความยากลำบากและเลิกทำการเกษตร

4. การไม่มีส่วนร่วมในการกำกับดูแลด้านเกษตร เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่มีส่วนร่วมในการเข้าเป็นตัวแทนในการเสนอข้อมูลเชิงนโยบายหรือมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ ดังนั้น ข้อเสนอตามที่เกษตรกรรุ่นใหม่เรียกร้องจึงไม่ได้นำไปสู่การพิจารณาเพื่อให้ความสำคัญ

นโยบายการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่

ปัจจุบันในหลายประเทศ เช่น กลุ่มประเทศในสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลี ได้ให้ความสำคัญกับการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยมีความหลากหลายในด้านการดำเนินงานและการสนับสนุนงบประมาณ ในภาพรวมมีการกำหนดนโยบายเพื่อสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ ดังนี้ (1) การสนับสนุนให้เกษตรกรผู้สูงอายุมีการโอนที่ดินให้กับคนรุ่นใหม่ หรือเป็นหุ้นส่วนทำการเกษตรร่วมกับคนรุ่นใหม่ (2) การควบคุมราคาขายที่ดิน (3) การสนับสนุนให้กู้ยืมเงิน (4) การให้เงินอุดหนุน (5) การจัดการกระบวนการอบรม และ (6) การรับประกันเงื่อนไขและระยะเวลาในการเช่าที่ดิน (ตารางที่ 1) (Faysse, 2560, น. 7) ซึ่งมีความสอดคล้องกับนโยบายสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ของอินโดนีเซีย โดยภาครัฐได้มีนโยบายให้การสนับสนุนใน 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านการเข้าถึงที่ดิน (2) ด้านการจัดการตลาด (3) ด้านการให้ความรู้

เกี่ยวกับเทคโนโลยีและเทคนิคการทำเกษตรกรรมอย่างยั่งยืนโดยเฉพาะบนข้อจำกัดในด้านที่ดิน และ (4) ด้านการสร้างความเข้มแข็ง เพื่อการทำเกษตรแบบมีอาชีพ (Utami, 2017 as cited in Liu, 2017)

ตารางที่ 1 เปรียบเทียบนโยบายสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ของสหภาพยุโรป สหรัฐอเมริกา ญี่ปุ่น เกาหลี

ประเภทนโยบาย	สหภาพยุโรป	สหรัฐอเมริกา	ญี่ปุ่น	เกาหลี
เกษตรกรผู้สูงอายุได้รับการอุดหนุนจากหน่วยงานรัฐ (ถ้าเกษตรกรรายนั้นให้เช่า หรือขายที่ดินให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ หรือ เกษตรกรรายนั้นร่วมเป็นหุ้นส่วนกับเกษตรกรรุ่นใหม่)	ใช่*	ใช่*	ใช่	ไม่
มีองค์กรที่สร้างความมั่นใจว่าราคาที่ดินจะไม่สูงไปกว่ามูลค่าของผลผลิตการเกษตรในพื้นที่นั้น	ใช่*	ใช่*	ไม่	ไม่
การให้เงินกู้ยืมแก่เกษตรกรรุ่นใหม่	ใช่	ใช่	ใช่	ใช่
การอุดหนุนเงินทุนเริ่มแรกให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่	ใช่	ไม่	ไม่	ไม่
การจัดกระบวนการอบรม	ใช่	ใช่	ใช่	ใช่
การประกันสิทธิตามเงื่อนไขและระยะเวลาในการเช่าที่ดิน	ใช่*	ไม่	ไม่	ไม่

หมายเหตุ * ในบางรัฐเท่านั้น

ที่มา: “นโยบายการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่: การทบทวนงานศึกษาในระดับนานาชาติ และครั้งแรกจากมุมมองของประเทศไทย”. (น. 7), โดย Faysse, N., 2560, file:///D:/Users/parliament/Downloads/LitReviewPublicPoliciesSupportYoungFarmersThailanguageFaysse2018%20(3).pdf

สำหรับในประเทศไทย ภาครัฐได้มีนโยบายในการสนับสนุนและพัฒนาเกษตรกรอย่างต่อเนื่องตามแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ถึงปัจจุบัน (แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12) โดยมีแนวคิดและหลักการในการพัฒนาเกษตรกร ได้แก่ (1) การสร้างค่านิยมที่ดี (2) การฝึกอบรมและจัดทำหลักสูตร (3) การสนับสนุนองค์ความรู้ด้านการเกษตรและด้านอื่นที่เกี่ยวข้องทั้งระบบอย่างครบวงจร (4) การสนับสนุนปัจจัยการผลิตและโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น (5) การสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ ทั้งในส่วนของประกันภัย การดูแลสวัสดิการ และการสนับสนุนการเพิ่มรายได้นอกภาคการเกษตร และ (6) การเสริมสร้างบทบาทการมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายการพัฒนาภาคการเกษตรและการขับเคลื่อนนโยบายสู่การปฏิรูป (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, น. 4)

โดยในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) และฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้มุ่งเน้นถึงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ สำหรับในแผนพัฒนา ฯ ฉบับที่ 11 ได้ให้ความสำคัญกับการพัฒนากำลังแรงงานในภาคการเกษตร และสร้างแรงจูงใจให้เยาวชนหรือเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่อาชีพเกษตรกรรมอย่างมีศักดิ์ศรี ตลอดจนการจัดระบบการศึกษาเพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ จัดหาพื้นที่ทำการเกษตร แหล่งทุนสนับสนุน และพัฒนาทักษะความรู้ในด้านธุรกิจและการตลาด (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.ก, น. 46)

ตลอดจนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ตามประเด็นยุทธศาสตร์ด้านการสร้างการเติบโตบนคุณภาพชีวิตที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม ซึ่งกำหนดให้มีการพัฒนาความมั่นคงด้านการเกษตรและอาหาร

ของประเทศและชุมชน โดยส่วนหนึ่งของการขับเคลื่อนตามประเด็นยุทธศาสตร์ดังกล่าวได้มุ่งเน้นให้มีการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ การเพิ่มการจ้างงานในภาคการเกษตรเพื่อรองรับเศรษฐกิจชีวภาพ และยกระดับอาชีพเกษตรกรรมให้มีรายได้ต่อหัวเพิ่มขึ้นและมีความภาคภูมิใจในอาชีพ (ยุทธศาสตร์ชาติ, 2561, น. 61) โดยมีความเชื่อมโยงกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ที่กำหนดให้มีนโยบายการสนับสนุนเกษตรกรรมใหม่ ด้วยการผลิตเกษตรกรรมใหม่หรือดำเนินนโยบายบัณฑิตคืนถิ่น จัดทำหลักสูตรที่เน้นภาคปฏิบัติ สนับสนุนการสร้างและการรวมกลุ่มเกษตรกรปราดเป็รื่องให้สามารถบริหารธุรกิจการเกษตรได้อย่างครบวงจรตั้งแต่ต้นน้ำ แปรรูป และการตลาด การสร้างค่านิยมและสร้างความมั่นคงของเกษตรกรและสถาบันการเกษตร การดูแลสวัสดิการชาวนา สนับสนุนการเพิ่มรายได้นอกภาคการเกษตร และสร้างองค์ความรู้ รวมถึงการเข้าถึงเครือข่ายพัฒนาความรู้ด้านเทคโนโลยีสารสนเทศ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, ม.ป.ป.ช, น. 90)

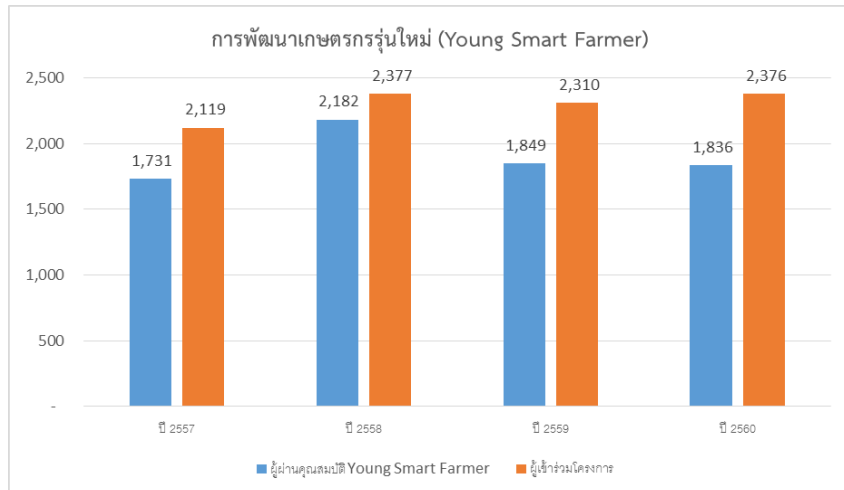
โดยกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการพัฒนาภาคการเกษตร ได้ขับเคลื่อนการพัฒนาบุคลากรทางการเกษตรอย่างต่อเนื่อง เพื่อการสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรสำหรับนโยบายในการพัฒนาเกษตรกรรมใหม่ กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ได้มีการกำหนดแนวทางการพัฒนาไว้ในแผนพัฒนาการเกษตร ซึ่งในปัจจุบันแผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) กำหนดแนวทางการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรมใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร ดังนี้ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2559, น. 43-46)

- (1) การส่งเสริมองค์ความรู้ ด้วยการร่วมมือกับสถาบันการศึกษาที่มีหลักสูตรด้านการเกษตร ถ่ายทอดความรู้ในด้านการผลิตด้วยเทคโนโลยีสมัยใหม่ ด้านการบริหารธุรกิจ ด้านการตลาด
- (2) การเข้าถึงแหล่งสินเชื่อเพื่อการเกษตรให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ ทายาทเกษตรกร หรือบุคคลทั่วไปที่มีความมุ่งมั่นจะประกอบอาชีพเกษตรกรรม
- (3) การสนับสนุนทุนเพื่อการประกอบธุรกิจการเกษตร
- (4) การจัดสรรที่ดินให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่
- (5) การส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่ นำความรู้ทางการเกษตรไปถ่ายทอดและพัฒนาชุมชน
- (6) การสนับสนุนทุนการศึกษาสำหรับเยาวชนรุ่นใหม่หรือบุตรหลานเกษตรกรที่ต้องการศึกษาต่อด้านการเกษตร เพื่อสืบทอดอาชีพเกษตรกรรมของครอบครัว
- (7) การสนับสนุนทุนเพื่อประกอบอาชีพธุรกิจการเกษตรและที่ดินให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่
- (8) การสร้างแรงจูงใจและความภาคภูมิใจในการสืบทอดอาชีพเกษตรกรรม โดยการคัดเลือกเกษตรกรดีเด่น การสร้างต้นแบบเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ประสบความสำเร็จและเผยแพร่ประชาสัมพันธ์ให้กับคนรุ่นใหม่รับรู้ และปลูกฝังค่านิยมการทำเกษตรโดยบรรจุในหลักสูตรการเรียนการสอนทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ ตลอดจนการทัศนศึกษาดูงานในศูนย์การเรียนรู้
- (9) การส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกรรุ่นใหม่เป็นยุทธศาสตร์และยุวเกษตรกร

โครงการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่จากหน่วยงานภาครัฐ

หน่วยงานของรัฐได้มีการขับเคลื่อนเพื่อสนับสนุนการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ผ่านโครงการและกิจกรรม โดยมีการดำเนินงานขับเคลื่อนภายใต้หน่วยงาน หรือมีการบูรณาการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงาน โดยหน่วยงานของภาครัฐมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมสนับสนุนและพัฒนาความรู้ในด้านต่าง ๆ ให้กับเยาวชนและเกษตรกรรุ่นใหม่ เพื่อสร้างโอกาสในการเข้าถึงความรู้ ทักษะ และการเข้าถึงที่ดิน ตลอดจนการสร้างเครือข่าย การเข้าถึงสินเชื่อและตลาด โดยมีตัวอย่างโครงการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่ ดังนี้

1. โครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) โดยกรมส่งเสริมการเกษตร ได้ดำเนินการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในปี 2551 เน้นการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของเกษตรกรเป็นรายบุคคล ในด้านการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การบริหารธุรกิจ และการใช้ระบบสารสนเทศ ต่อมาในปี 2557 จึงได้ดำเนินการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer เพื่อพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีขีดความสามารถด้านการเกษตรและทดแทนเกษตรกรผู้สูงอายุ ตลอดจนเพื่อสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่มาประกอบอาชีพเกษตรกรรม โดยการนำเทคโนโลยีมาประยุกต์ใช้และสามารถเป็นผู้นำทางการเกษตรในท้องถิ่นรวมถึงสามารถสร้างเครือข่ายความร่วมมือในทุกกระดับ โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่มีอายุ 17-45 ปี ที่เริ่มต้นทำการเกษตรและมีความมุ่งมั่นตั้งใจ ต้องการที่จะพัฒนาศักยภาพและคุณภาพชีวิตตนเอง และจะต้องขึ้นทะเบียนเกษตรกรกับกรมส่งเสริมการเกษตรด้วย โดยเกษตรกรรุ่นใหม่ต้องผ่านกระบวนการพัฒนาหลัก ได้แก่ การจัดทำแผนชีวิต การแลกเปลี่ยนความรู้ และการเชื่อมโยงเครือข่าย ซึ่งการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer ต้องผ่านเกณฑ์การประเมินศักยภาพ ประกอบด้วย (1) มีรายได้รวมทางการเกษตรไม่ต่ำกว่า 180,000 บาท/ครัวเรือน/ปี (2) มีความรู้ในเรื่องที่ทำอยู่ (3) มีข้อมูลประกอบการตัดสินใจ (4) มีการบริหารจัดการผลผลิตและการตลาด (5) มีความตระหนักถึงคุณภาพสินค้าและความปลอดภัยของผู้บริโภค (6) มีความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม/สังคม และ (7) มีความภาคภูมิใจในความเป็นเกษตรกร (กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560ข, น. 10-16) โดยผลการดำเนินงานพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer ในปี 2557-2560 มีเกษตรกรรุ่นใหม่ ที่ผ่านคุณสมบัติ Young Smart Farmer รวมจำนวน 7,598 ราย (ภาพที่ 1)

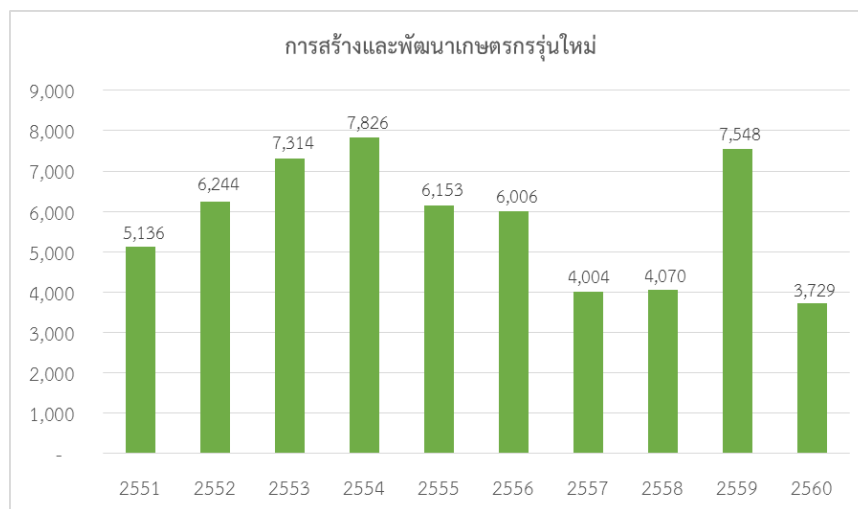
ภาพที่ 1 ผลการดำเนินงานพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer ในปี 2557–2560

ที่มา: ข้อมูลจาก การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer. (น. 4), โดย กรมส่งเสริมการเกษตร, 2560, [http://k-tank.doae.go.th/uploads/การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่\(แก้ไข1มิย60\).pdf](http://k-tank.doae.go.th/uploads/การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่(แก้ไข1มิย60).pdf)

สรุปสาระสำคัญของโครงการตามนโยบายสำคัญ (Agenda) 15 โครงการ. (น. 9-10), โดย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, 2561, <https://www.moac.go.th/dwl-files-401291791023>

2. โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) ได้ร่วมมือกับหน่วยงานอื่น ๆ เพื่อสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยในระยะแรก (ปี 2550) ส.ป.ก. ได้ร่วมมือกับสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) ดำเนินโครงการบ่มเพาะเกษตรกรในอนาคตในเขตปฏิรูปที่ดิน เพื่อจัดที่ดินในเขตปฏิรูปที่ดินให้แก่ผู้สำเร็จการศึกษาด้านการเกษตรจากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา (สอศ.) และร่วมกันสร้างองค์ความรู้ด้านการเกษตรเพื่อให้สามารถเข้าสู่อาชีพเกษตรกรรม รวมถึงได้มีโครงการ “การพัฒนาเกษตรกรมืออาชีพยุคใหม่” เพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีความรู้ทั้งในภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยเป็นความร่วมมือระหว่าง 4 หน่วยงาน ได้แก่ (1) สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม สนับสนุนทุนการศึกษาในรูปของที่ดินทำกิน (2) สำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา โดยวิทยาลัยเกษตรกรรมได้ดำเนินการปรับปรุงหลักสูตรการเรียนให้เหมาะสมยิ่งขึ้น (3) สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย สนับสนุนการพัฒนากระบวนการบริหารจัดการและบุคลากรของวิทยาลัยเกษตรกรรม และ (4) ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตรสนับสนุนเงินกู้ยืมกรณีพิเศษแก่นักศึกษาที่เข้าร่วมโครงการ ต่อมาจึงมีโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ในปี 2551 โดยสำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรมได้ร่วมมือกับสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ผ่านกลไกของวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี วิทยาลัยประมง และวิทยาลัยการอาชีพ เพื่อสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ให้มีโอกาสทางการศึกษา มีองค์ความรู้ทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ โอกาสการเข้าสู่ที่ดินทำกิน การพัฒนาที่ดิน และการจัดการเทคโนโลยีทางการเกษตรที่เหมาะสม (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2554, น. 26-27) โดยเกษตรกรที่ได้ผ่านการฝึกอบรมตามหลักสูตร รวมทั้งผ่านการประเมินผลการทดลองประกอบอาชีพ ซึ่งไม่มีที่ดินทำกินเป็นของตนเองและของครอบครัว และประสงค์เข้าสู่ที่ดินรองรับในเขตปฏิรูปที่ดิน ส.ป.ก. เกษตรกรจะได้รับที่ดินให้ทดลองเข้าทำประโยชน์ชั่วคราวรายละเอียดไม่เกิน 5 ไร่ เป็นระยะเวลา 6 เดือน และมีการประเมินเป็นระยะทุก 3 เดือน

หากเกษตรกรปฏิบัติผ่านเกณฑ์และเงื่อนไขที่กำหนดจะได้รับสิทธิทำกินในที่ดินต่อไป (สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, ม.ป.ป.) จากการดำเนินงานที่ผ่านมาตั้งแต่ปี 2551-2560 ได้มีการอบรมหลักสูตรต่าง ๆ เช่น หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรมืออาชีพยุคใหม่ หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรอย่างยั่งยืน และหลักสูตรการพัฒนาผู้นำเกษตรกรรุ่นใหม่ เป็นต้น เพื่อสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เข้าถึงองค์ความรู้ รวมจำนวน 58,030 ราย โดยจากรายงานการติดตามและประเมินผลการพัฒนาองค์ความรู้และการนำความรู้ไปใช้ประโยชน์ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกรอย่างยั่งยืน) พบว่าเกษตรกรได้นำความรู้ไปถ่ายทอดให้กับสมาชิกในครัวเรือนและนำไปปฏิบัติในแปลงเกษตรของตน โดยเกษตรกรกว่าครึ่งหนึ่งที่เข้าร่วมการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ไปลดต้นทุนการผลิต สร้างรายได้เพิ่ม มีสุขภาพที่ดีขึ้นและลดภาระค่ารักษาพยาบาล แต่ยังมีจำนวนเกษตรกรไม่มาก (ร้อยละ 0.74) ที่นำความรู้ไปสร้างมาตรฐานและเพิ่มช่องทางการตลาด (ศุภมิตร ศรีวัฒนชัย, 2559, น. 59-60)

ภาพที่ 2 ผลการดำเนินงานโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เข้าถึงความรู้ ปี 2551-2560

ที่มา: รวบรวมจาก รายงานประจำปี 2554. (น. 16), โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2555,

https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/annual54.pdf

รายงานประจำปี 2555. (น. 41), โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2556,

https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/annual55.pdf

รายงานประจำปี 2556. (น. 31), โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2557,

https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/2556.pdf

รายงานประจำปี 2557. (น. 41), โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2558,

https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/2557.pdf

รายงานประจำปี 2558. (น. 65), โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2559,

https://www.alro.go.th/alro_th/download/article/article_20160714161618.pdf

รายงานประจำปี 2559. (น. 57), โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2560,

https://www.alro.go.th/alro_th/download/article/article_20171009105515.pdf

รายงานประจำปี 2560. (น.57), โดย สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม, 2561,

https://www.alro.go.th/alro_th/download/article/article_20180511144758.pdf

3. โครงการเกษตรเพื่อชีวิต “เกษตรกรรุ่นใหม่ ใส่ใจมาตรฐาน” โดยสำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ ร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร กรมปศุสัตว์ กรมประมง กรมการข้าว กรมวิชาการเกษตร กรมพัฒนาที่ดิน และสำนักงานคณะกรรมการการอาชีวศึกษา ร่วมกันสร้างองค์ความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและเพิ่มศักยภาพ รวมทั้งสร้างโอกาสทางการศึกษาให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ให้สามารถพัฒนาทักษะในการประกอบอาชีพ และสร้างทัศนคติที่ดีต่ออาชีพเกษตรกรรม รวมถึงการสร้างให้เยาวชนรุ่นใหม่ให้ตระหนักถึงความสำคัญในเรื่องอาหารปลอดภัย โดยมีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักศึกษาอาชีวศึกษาจากวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยี ผ่านกลไกการขับเคลื่อนโดยการจัดกิจกรรมค่ายเกษตรกรรุ่นใหม่ ใส่ใจมาตรฐาน ประกวดการเขียนโครงการฟาร์มมาตรฐานสินค้าเกษตร การทัศนศึกษาฟาร์มมาตรฐานและสถานประกอบการ การส่งเสริมการนำมาตรฐานสินค้าเกษตรไปปฏิบัติจริง การประกวดฟาร์มมาตรฐานสินค้าเกษตร และการมอบโล่รางวัลประกาศเกียรติคุณ (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, 2560, น. 7; สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, ม.ป.ป.ก, น. 60) ผลการดำเนินงานที่ผ่านมาได้มีนักศึกษาเข้าร่วมโครงการแล้ว 3 รุ่น จำนวน 721 คน ในพื้นที่ภาคใต้ 4 จังหวัด และในปี 2561 ได้มีการขยายพื้นที่ไปยังวิทยาลัยเกษตรและเทคโนโลยีในเขตภาคกลางอีก 3 จังหวัด (สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ, ม.ป.ป.ช, น. 63)

4. โครงการพัฒนาผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ โดยกรมส่งเสริมการเกษตรได้จัดโครงการนี้ขึ้นเพื่อเป็นการต่อยอดให้ Young Smart Farmer เป็นผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ที่มีการใช้เทคโนโลยี นวัตกรรม ฐานข้อมูล (Big Data) และมีเครือข่ายในการทำธุรกิจการเกษตร ตลอดจนเป็นผู้นำด้านเกษตรในท้องถิ่น โดยการอบรมตามหลักสูตร หากเป็นเกษตรกรรุ่นใหม่ที่จะเข้าร่วมโครงการนี้ จะต้องเข้าร่วมโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer และผ่านกระบวนการเรียนรู้และเชื่อมโยงเครือข่าย รวมถึงผ่านการประเมินคุณสมบัติเป็น Young Smart Farmer มาก่อน โดยจะได้รับการอบรมส่งเสริมความรู้ในการจัดทำแผนพัฒนากิจกรรมการเกษตรในเชิงธุรกิจเกษตร การเข้าถึงแหล่งเงินทุนในการประกอบอาชีพ การสร้างเวทีเชื่อมโยงเครือข่าย Young Smart Farmer และผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ในระดับประเทศและพัฒนาผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่สู่สากล โดยเสริมสร้างทักษะและต่อยอดองค์ความรู้ด้านมาตรฐานสินค้าเกษตรและการตลาดสากล ตลอดจนสร้างพัฒนาศูนย์บ่มเพาะเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็นศูนย์ต้นแบบในการก้าวสู่ผู้ประกอบการเกษตรรุ่นใหม่ (กรมส่งเสริมการเกษตร, ม.ป.ป., น. 1-5)

5. โครงการสินเชื่อसानฝันเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer) โดยธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธ.ก.ส.) ได้สนับสนุนสินเชื่อ เพื่อเป็นค่าใช้จ่ายหรือค่าลงทุนในการประกอบอาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตรให้กับทายาทเกษตรกร หรือบัณฑิตที่จบการศึกษาหรือเกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีบรรลุนิติภาวะแล้วและอายุไม่เกิน 45 ปี มีความตั้งใจสืบต่ออาชีพเกษตรกรรมหรืออาชีพที่เกี่ยวข้องกับภาคการเกษตร และได้ผ่านการศึกษาหรืออบรมความรู้ทางการเกษตรหรือธุรกิจการเกษตร ตลอดจนได้ขึ้นทะเบียนเป็นลูกค้าของธนาคารตามข้อบังคับที่กำหนด ซึ่งจะต้องมีหลักประกันเงินกู้ โดยธนาคารได้กำหนดอัตราดอกเบี้ยเท่ากับ MRR หรือ ร้อยละ 0.59 ต่อเดือน วงเงินกู้สูงสุดรายละไม่เกิน 1,000,000 บาท ระยะเวลาชำระเงินกู้แบ่งออกเป็น 2 กรณี คือ กรณีการขอกู้เงินเพื่อ

เป็นค่าใช้จ่ายหมุนเวียน กำหนดระยะเวลาไม่เกิน 12 เดือนนับแต่วันกู้ เว้นแต่มีเหตุพิเศษไม่เกิน 18 เดือน ส่วนกรณีขอกู้เงินที่เป็นค่าลงทุน ไม่เกิน 10 ปีนับแต่วันกู้ เว้นแต่มีเหตุพิเศษไม่เกิน 15 ปี (ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร, ม.ป.ป.)

6. องค์กรตลาดเพื่อเกษตรกร ได้มีการดำเนินงานสนับสนุนด้านตลาด โดยจัดพื้นที่ให้เกษตรกรรุ่นใหม่ นำผลผลิตทางการเกษตรมาจำหน่ายในตลาด อ.ต.ก. และจัดพื้นที่จำหน่ายให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ (YSF) บนพื้นที่ 16 ตารางเมตร บริเวณร้านค้าหน้าโครงการหลวง โดยคัดเลือกผลผลิตจากเกษตรกรรุ่นใหม่ จากทั่วประเทศมาสลับหมุนเวียนจำหน่ายในพื้นที่ (กระทรวงเกษตรและสหกรณ์, ม.ป.ป., น. 36; องค์กรตลาดเพื่อเกษตรกร, ม.ป.ป., น. 25)

การสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่จากภาคเอกชน

ภาคเอกชนได้มีบทบาทในการเข้ามามีส่วนร่วมสนับสนุนและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยการสร้างองค์ความรู้ผ่านการจัดกิจกรรมหรือโครงการฝึกอบรม การสนับสนุนเทคโนโลยี การจัดประกวดกระบวนการพัฒนานวัตกรรม และการสรรหาเกษตรกรต้นแบบที่มีศักยภาพในการเป็นผู้นำเกษตรกรยุคใหม่ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560, น. 5) โดยมีตัวอย่างภาคเอกชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ เช่น

1. บริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน) หรือดีแทค และมูลนิธิร่วมด้วยช่วยกันสำนึกรักบ้านเกิด ร่วมกับกรมส่งเสริมการเกษตร ให้การส่งเสริมความรู้และแนะนำการใช้เทคโนโลยี เพื่อให้เกษตรกรสามารถเข้าถึงข้อมูลและเพิ่มประสิทธิภาพการผลิต การบริหาร และการตลาด โดยมีการจัดอบรมหลักสูตร “การเกษตรเชิงพาณิชย์” ให้กับโครงการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer เน้นการเรียนรู้ผ่านอินเทอร์เน็ต และสื่อออนไลน์ให้สามารถทำการซื้อขายผลผลิตทางออนไลน์ผ่านสมาร์ทโฟน และการสร้างเครือข่าย ตลอดจนการพัฒนาแอปพลิเคชัน Farmer Info และการจัดประกวดเกษตรกรสำนึกรักบ้านเกิด (บริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน), ม.ป.ป., น. 54-59)

2. บริษัทสยามคูโบต้าคอร์ปอเรชั่น จำกัด จัดโครงการ KUBOTA Smart Farmer Camp เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ในการเกษตรเรื่องการเกษตรแม่นยำสูง การบริหารจัดการดิน และการรวมพลังกลุ่มชุมชน การนำเทคโนโลยีเครื่องจักรกลมาใช้ในการเกษตร และการสร้างทัศนคติที่ดีในเรื่องการเกษตรให้กับเยาวชนรุ่นใหม่ และโครงการ KUBOTA Farmer Academy โดยร่วมมือกับกรมการข้าว และมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ถ่ายทอดความรู้ภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ โดยมีกิจกรรมเรียนรู้การทำนาแบบครบวงจร และการใช้เครื่องจักรกลทางการเกษตร การสร้างเครือข่าย การเพิ่มมูลค่าผลผลิต ตลอดจนการเพิ่มพูนองค์ความรู้ในการหาช่องทางการตลาด (“คูโบต้า สร้างเกษตรกรไทย,” 2561; “สยามคูโบต้า “สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่””, 2560)

ปัญหาและอุปสรรคของเกษตรกรรุ่นใหม่ในประเทศไทย

จากรายงานการศึกษาที่มีข้อค้นพบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ยังคงมีปัญหาและอุปสรรคในการดำเนินงานสรุปเป็นประเด็นสำคัญ ดังนี้

1. ด้านบุคคล เกษตรกรรุ่นใหม่บางส่วนยังขาดความรู้และทักษะในด้านการผลิต และการตลาด การจัดทำแผนธุรกิจ ความรู้ด้านคอมพิวเตอร์ การใช้อินเทอร์เน็ต การใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรม ขาดความมุ่งมั่นตั้งใจจริงที่จะทำการเกษตร ตลอดจนขาดการรวมกลุ่มอย่างเข้มแข็ง การเชื่อมโยงเครือข่ายระหว่างเกษตรกรรุ่นใหม่ด้วยกันไม่มีความต่อเนื่อง ทำให้ไม่มีพลังในการจัดการผลผลิต (“เกษตรกรรุ่นใหม่ ความหวังในการยกระดับรายได้,” 2560, น. 17-18; พชรพลย์ เอี่ยมอาภรณ์, 2557, น. 83; สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และ ทรงวุฒิ ม่วงเจริญ, 2560, น. 81) เกษตรกรบางส่วนไม่สามารถนำความรู้ที่ได้รับหลังจากการอบรมไปใช้ประโยชน์ เนื่องจากขาดแคลนวัตถุดิบไปใช้ในการดำเนินการ (ศุภมิตร ศรีวัฒนชัย, 2559, น. 63)

2. ด้านที่ดิน โดยที่ดินที่เกษตรกรรุ่นใหม่ได้รับตามโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ พบว่ายังคงมีปัญหาด้านพื้นที่โดยมีจำนวนพื้นที่รองรับจำกัด และสภาพที่ดินไม่เหมาะสมต่อการทำการเกษตร เช่น มีสภาพลาดชัน มีน้ำท่วมขัง สภาพความอุดมสมบูรณ์ต่ำ ทำให้ไม่สามารถใช้ที่ดินได้เต็มศักยภาพ รวมถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นยังไม่ครอบคลุม เช่น น้ำ ไฟฟ้า และถนน ทำให้เกษตรกรต้องนำน้ำประปามาใช้ในการทำการเกษตร หรือใช้น้ำมันเป็นเชื้อเพลิงในการสูบน้ำ ซึ่งส่งผลกระทบต่อต้นทุนการผลิตสูงขึ้น (สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และ ทรงวุฒิ ม่วงเจริญ, 2560, น.79-80)

3. ด้านการตลาด พบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ไม่มีตลาดที่แน่นอนเพื่อรองรับผลผลิต โดยเกษตรกรนำผลผลิตไปจำหน่ายเองโดยส่วนใหญ่เป็นตลาดในชุมชน หรือในบางพื้นที่มีพ่อค้ามารับซื้อ แต่มักถูกกดราคา ทำให้ได้รับราคาที่ไม่เหมาะสม (สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และ ทรงวุฒิ ม่วงเจริญ, 2560, น.79) ในขณะที่มีเกษตรกรรุ่นใหม่เฉพาะบางกลุ่มที่พบว่ามียุทธศาสตร์ในเรื่องของการตลาด เช่น กลุ่มที่ทำการผลิตแบบเชิงเดี่ยว หรือกลุ่มที่ทำการผลิตแบบเชิงเดี่ยวและได้พยายามปรับไร่ไร่ให้เกิดความหลากหลาย โดยเป็นประเด็นเรื่องราคาผลผลิตที่ถูกกำหนดโดยโรงสีข้าวและพ่อค้าคนกลาง และขาดช่องทางการตลาดที่หลากหลายในการจำหน่ายผลผลิต (Cochetel และ เกษศิริินทร์ พิบูลย์, 2560, น. 12)

4. ด้านเงินทุน จากตัวอย่างของเกษตรกรรุ่นใหม่ที่ทดลองการเข้าทำประโยชน์ชั่วคราวตามโครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกร พบว่าเกษตรกรรุ่นใหม่ขาดการสนับสนุนเงินทุนหรือเงินกู้ และประสบปัญหาด้านการใช้จ่ายโดยเฉพาะในช่วงแรกที่เข้าทดลองทำประโยชน์ ซึ่งยังมีรายได้ไม่แน่นอน ส่งผลให้เกษตรกรต้องออกไปประกอบรายได้นอกภาคการเกษตร (สุนทรี ศักดิ์ประชาวุฒิ และ ทรงวุฒิ ม่วงเจริญ, 2560, น.78) ทั้งนี้ เกษตรกรรุ่นใหม่มีความคาดหวังให้หน่วยงานภาครัฐสนับสนุนเงินทุนในช่วงเริ่มต้นทำการเกษตร รวมทั้งหาแหล่งสินเชื่อรายบุคคลที่มีดอกเบี้ยต่ำ และมีระยะเวลาในการผ่อนชำระหนี้ยาว (กิริติยา สวัสดิภาพ, 2554, น. 197) โดยแหล่งเงินทุนเป็นเรื่องสำคัญที่คนรุ่นใหม่ต้องการให้ภาครัฐสนับสนุนมากที่สุด (ร้อยละ 82) รองลงไปคือ องค์กรความรู้ (ร้อยละ 71) การเข้าถึงที่ดิน (ร้อยละ 64) และ ราคาผลผลิต (ร้อยละ 10) ตามลำดับ (“จุฬา ฯ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ,” 2562)

5. **ด้านนโยบาย** เกษตรกรรุ่นใหม่เห็นว่าโครงการของภาครัฐไม่ตอบสนองความต้องการของเกษตรกร เนื่องจากเป็นนโยบายหรือการสั่งการที่มาจากกระดบบบนลงล่าง ทำให้เกษตรกรรุ่นใหม่ไม่ได้มีส่วนร่วมนำเสนอความต้องการที่แท้จริง (“เกษตรกรรุ่นใหม่ ความหวังในการยกระดับรายได้,” 2562, น. 17-18) เนื่องจากเกษตรกรรุ่นใหม่มีความหลากหลายซึ่งมีคุณลักษณะและความต้องการการสนับสนุนแตกต่างกัน (Cochetel และ เกษศิริรินทร์ พิบูลย์, 2560, น. 16)

บทสรุปและความเห็นของผู้ศึกษา

ภาครัฐได้ให้ความสำคัญกับการสนับสนุนและพัฒนาเกษตรกรมาอย่างต่อเนื่อง เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับเกษตรกรให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ และมีขีดความสามารถในการแข่งขัน ซึ่งจะมีผลต่อความยั่งยืนต่อภาคการเกษตรไทยต่อไปในอนาคต โดยภาครัฐได้มีการกำหนดนโยบายพัฒนาเกษตรกรและขับเคลื่อนตามแผนพัฒนาการเกษตร ซึ่งสอดคล้องตามกรอบของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ตลอดจนยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี โดยให้ความสำคัญกับการสนับสนุนและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ ส่วนหนึ่งเนื่องจากสถานะของการเปลี่ยนแปลงประชากรภาคการเกษตรที่เข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ ประกอบกับบุตรหลานของเกษตรกรหรือคนรุ่นใหม่ไม่นิยมประกอบอาชีพเกษตรกรรม เนื่องจากมีทัศนคติในเชิงลบต่ออาชีพเกษตรกรรมหลายประการ จึงทำให้แรงงานภาคการเกษตรอาจมีแนวโน้มลดจำนวนลงในอนาคต ดังนั้น หากไม่มีการสร้างแรงจูงใจและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ขึ้นมาทดแทน อาจส่งผลกระทบต่อความมั่นคงด้านอาหารและด้านเศรษฐกิจของประเทศในอนาคต ภาครัฐจึงได้ตระหนักและให้ความสำคัญกับปัญหาที่เกิดขึ้น และได้กำหนดนโยบายสนับสนุนเพื่อสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่เข้าสู่ภาคการเกษตร สร้างความภาคภูมิใจในอาชีพเกษตรกรรม ตลอดจนพัฒนาเกษตรกรให้มีขีดความสามารถในการแข่งขันและสามารถพึ่งพาตนเองได้ โดยขับเคลื่อนนโยบายผ่านโครงการหรือกิจกรรมต่าง ๆ ภายใต้หน่วยงานและการบูรณาการความร่วมมือระหว่างหน่วยงานภาครัฐ หรือภาคเอกชน โดยที่ผ่านมามีบทบาทต่อการส่งเสริมสนับสนุนความรู้และทักษะในด้านการผลิต การบริหารจัดการ การตลาด การสร้างเครือข่าย การสร้างโอกาสในการเข้าถึงที่ดิน และการสนับสนุนสินเชื่อให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ รวมถึงส่งเสริมความรู้เพื่อพัฒนาต่อยอดให้เกษตรกรรุ่นใหม่เป็นผู้ประกอบการในอนาคต

แต่อย่างไรก็ตาม การสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่มีข้อค้นพบปัญหาและอุปสรรคหลายประการ เช่น ด้านบุคคล ด้านที่ดิน ด้านการตลาด ด้านเงินทุน และด้านนโยบาย ซึ่งภาครัฐได้มีบทบาทสำคัญอย่างเด่นชัดในนโยบายด้านการสนับสนุนและพัฒนาองค์ความรู้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่ ทั้งภาคทฤษฎีและการปฏิบัติ แต่สำหรับในด้านเทคโนโลยีและนวัตกรรมควรมีการขยายการส่งเสริมความร่วมมือระหว่างภาครัฐและภาคเอกชน เพื่อเพิ่มบทบาทการมีส่วนร่วมในการถ่ายทอดความรู้และพัฒนาทักษะให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ รวมถึงการอำนวยความสะดวกต่อการเข้าถึงเทคโนโลยีและนวัตกรรม หรือสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามามีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนและพัฒนาในด้านเทคโนโลยีให้แก่เกษตรกรรุ่นใหม่มากขึ้น เช่น เครื่องจักรกล หุ่นยนต์เกษตร โดรนเพื่อการเกษตร โรงเรือนอัจฉริยะ เป็นต้น นอกจากนี้แล้ว ภาครัฐควรอำนวยความสะดวกในด้านโครงสร้างพื้นฐานที่ดีให้ครอบคลุมพื้นที่ทำการเกษตรอย่างทั่วถึง เช่น แหล่งน้ำ ไฟฟ้า ระบบโลจิสติกส์ การเข้าถึงอินเทอร์เน็ต ข้อมูลประกอบการ

ตัดสินใจ เป็นต้น ส่วนด้านการสนับสนุนสินเชื่อ ควรขยายแหล่งเงินทุนให้กว้างขวางมากขึ้น โดยมีการสนับสนุนอัตราดอกเบี้ยต่ำและมีระยะเวลาผ่อนชำระหนี้ยาว รวมถึงด้านการตลาด ควรมีการส่งเสริมความรู้เรื่องช่องทางการตลาดใหม่ ๆ ให้กับเกษตรกรรุ่นใหม่ โดยเฉพาะการขายสินค้าเกษตรผ่านระบบพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (e-Commerce) และจัดหาพื้นที่ตลาดร้านค้าเกษตรกรรุ่นใหม่ทั่วประเทศ ตลอดจนส่งเสริมการเพิ่มรายได้ของเกษตรกรรุ่นใหม่จากการท่องเที่ยวเชิงเกษตร โดยบูรณาการการดำเนินงานร่วมกันระหว่างหน่วยงานภาครัฐในระดับท้องถิ่นและภาคเอกชน และสนับสนุนสวัสดิการเฉพาะให้กับเกษตรกร เพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจและสร้างความมั่นคงในการประกอบอาชีพ เช่น การขยายการประกันภัยเกษตรกรให้มีความครอบคลุมมากยิ่งขึ้น รวมถึงการส่งเสริมให้เกษตรกรรุ่นใหม่ได้เข้ามามีบทบาทเป็นตัวแทนในการเสนอความเห็นเชิงนโยบายทั้งในเวทีระดับองค์กร ระดับชาติ และระดับสากล

จัดทำโดย

นางสุภัทร คำมุงคุณ

กลุ่มงานบริการวิชาการ 2 สำนักวิชาการ

โทร. 0 2244 2065

โทรสาร 0 2244 2058

E-mail : sapagroup2@gmail.com

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กรมส่งเสริมการเกษตร. (2559). **ฐานข้อมูลทะเบียนเกษตรกร**. สืบค้น 5 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <https://ssnet.doae.go.th/wp-content/uploads/2016/05/ทะเบียนเกษตรกร-24-11-edit.pdf>
- _____. (2560ก). **การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ให้เป็น Young Smart Farmer**. สืบค้น 14 กุมภาพันธ์ 2562 จาก [http://k-tank.doae.go.th/uploads/การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่\(แก้ไข1มิย60\).pdf](http://k-tank.doae.go.th/uploads/การพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่(แก้ไข1มิย60).pdf)
- _____. (2560ข). **Young Smart Farmer อนาคตและทิศทางภาคเกษตรไทย เล่ม 2**. สืบค้น 29 มกราคม 2562 จาก http://www.ictc.doae.go.th/wp-content/uploads/2017/11/YSF_compress.pdf
- _____. (2561). **FARMER MAP 2560**. กรุงเทพฯ: ผู้แต่ง.
- _____. (ม.ป.ป.). **คู่มือการดำเนินงานโครงการพัฒนาผู้ประกอบการเกษตรกรรุ่นใหม่**. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://www.bangkok.doae.go.th/ag/thainiyom/manal1.pdf>
- กระทรวงเกษตรและสหกรณ์. (2559). **แผนพัฒนาการเกษตรในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564)**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก http://tarr.arda.or.th/static2/docs/development_plan2559.pdf
- _____. (2561). **สรุปสาระสำคัญโครงการตามนโยบายสำคัญ (Agenda) 15 โครงการ**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <https://www.moac.go.th/dwl-files-401291791023>
- _____. (ม.ป.ป.). **รายงานประจำปี 2560**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://www.oae.go.th/assets/portals/1/files/MOACAnnual2560.pdf>
- กীরติยา สวัสดิภาพ. (2554). **ปัจจัยที่มีผลต่อความคาดหวังในการพัฒนาการเกษตรเพื่อพึ่งพาตนเองของเกษตรกรรุ่นใหม่**. (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต). มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, บัณฑิตวิทยาลัย, สาขาพัฒนาสังคม.
- เกษตรกรรุ่นใหม่ ความหวังในการยกระดับรายได้ของเกษตรกร**. (2560). สืบค้น 11 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=7088&filename=economic_magazine
- คูโบต้า สร้างเกษตรกรไทยยุค 4.0 ด้วยโครงการ “KUBOTA Smart Farmer Camp”**. (2561). สืบค้น 12 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <https://marketeeronline.co/archives/54105>
- Cochetel, C., และ เกษศิริินทร์ พิบูลย์. (2560). **ความหลากหลายของเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และปราจีนบุรี: คุณลักษณะ, ปัญหาที่เผชิญ, และการมีส่วนร่วมกับโครงการสนับสนุนเกษตรกร**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก [file:///D:/Users/parliament/Downloads/StudyOfYoungFarmersInThailandThaiLanguageCochetelPhiboon2017%20\(5\).pdf](file:///D:/Users/parliament/Downloads/StudyOfYoungFarmersInThailandThaiLanguageCochetelPhiboon2017%20(5).pdf)
- จุฬาฯ จัดประชุมเชิงปฏิบัติการ “การสนับสนุนนโยบายที่เอื้อต่อความสำเร็จในการสร้างเกษตรกรรุ่นใหม่ในภาคการเกษตรไทย”**. (2562). สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.kehakaset.com/articles_details.php?view_item=772

- ธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร. (ม.ป.ป.). **ลินเชื้อสานฝันเกษตรกรรุ่นใหม่ (Young Smart Farmer).**
สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก [https://www.baac.or.th /content-product.php?content_group_semi=0001&content_group_sub=0002](https://www.baac.or.th/content-product.php?content_group_semi=0001&content_group_sub=0002)
- บริษัท โทเทิล แอ็คเซ็ส คอมมูนิเคชั่น จำกัด (มหาชน). (ม.ป.ป.). **รายงานความยั่งยืนประจำปี 2559.**
สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://dtac-th.listedcompany.com/misc/sd/20170227-dtac-sd2016-th.pdf>
- พชรพลย์ เอี่ยมอาภรณ์. (2557). **แนวทางการพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ในพื้นที่รับผิดชอบของ
สำนักส่งเสริมและพัฒนาการเกษตรเขตที่ 6 จังหวัดเชียงใหม่.** (วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต).
มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, สาขาวิชาเกษตรศาสตร์และสหกรณ์.
- Faysse, N. (2560). **นโยบายการสนับสนุนเกษตรกรรุ่นใหม่: การทบทวนงานศึกษาในระดับนานาชาติ
และครั้งแรกจากมุมมองของประเทศไทย.** สืบค้น 6 กุมภาพันธ์ 2562 จาก
[file:///D:/Users/parliament/Downloads/LitReviewPublicPoliciesSupportYoungFarmersThai
LanguageFaysse2018%20\(3\).pdf](file:///D:/Users/parliament/Downloads/LitReviewPublicPoliciesSupportYoungFarmersThaiLanguageFaysse2018%20(3).pdf)
- ยุทธศาสตร์ชาติ (พ.ศ. 2561-2580). (2561). สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก
http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2561/A/082/T_0001.PDF
- ศุภมิตร ศรีวัฒนชัย. (2559). **การติดตามและประเมินผลการพัฒนาองค์ความรู้และการนำความรู้ไปใช้
ประโยชน์ภายใต้โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่ (หลักสูตรการพัฒนาเกษตรกร
อย่างยั่งยืน) ประจำปีงบประมาณ 2559.** สืบค้น 12 กุมภาพันธ์ 2562 จาก
https://www.alro.go.th/research_plan/download/article/article_20171006132407.pdf
- สยามคูโบต้า “สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่” วิถีทางแห่งนวัตกรรมและการเพิ่มมูลค่า. (2560). สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562
จาก <https://www.kasetkaoklai.com/home/2017/09/สร้างเกษตรกรรุ่นใหม่/>
- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2554). **รายงานประจำปี 2553.** สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562
จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/annual53.pdf
- _____. (2555). **รายงานประจำปี 2554.** สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/annual54.pdf
- _____. (2556). **รายงานประจำปี 2555.** สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/annual55.pdf
- _____. (2557). **รายงานประจำปี 2556.** สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/2556.pdf
- _____. (2558). **รายงานประจำปี 2557.** สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/annual_report/2557.pdf
- _____. (2559). **รายงานประจำปี 2558.** สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/article/article_20160714161618.pdf

- สำนักงานการปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม. (2560). **รายงานประจำปี 2559**. สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/article/article_20171009105515.pdf
- _____. (2561). **รายงานประจำปี 2560**. สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/alro_th/download/article/article_20180511144758.pdf
- _____. (ม.ป.ป.). **โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่**. สืบค้น 18 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://www.new-farmers-alro.com/brochure.html>
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). **เกษตรกรยุคใหม่เพื่ออนาคตประเทศไทย**. สืบค้น 5 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <https://www.nesdb.go.th/download/document/Yearend/2017/bookgroup3.pdf>
- _____. (ม.ป.ป.ก). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบเอ็ด พ.ศ. 2555–2559**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.nesdb.go.th/download/article/article_20160323112431.pdf
- _____. (ม.ป.ป.ข). **แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่สิบสอง พ.ศ. 2560–2564**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.nesdb.go.th/ewt_dl_link.php?nid=6422
- สำนักงานมาตรฐานสินค้าเกษตรและอาหารแห่งชาติ. (2560). **โครงการเกษตรเพื่อชีวิต “เกษตรกรรุ่นใหม่ ใส่ใจมาตรฐาน”**. สืบค้น 11 กุมภาพันธ์ 2562 จาก http://www.acfs.go.th/newsletter/files/2561-1_issue.pdf
- _____. (ม.ป.ป.ก). **รายงานประจำปี 2559**. สืบค้น 11 กุมภาพันธ์ 2562 จาก http://www.acfs.go.th/documentfile/acfs_report_2559.pdf
- _____. (ม.ป.ป.ข). **รายงานประจำปี 2560**. สืบค้น 11 กุมภาพันธ์ 2562 จาก http://www.acfs.go.th/documentfile/acfs_report_thai_2560.pdf
- สำนักงานเศรษฐกิจการเกษตร. (2560). **เจาะทิศทางแรงงานเกษตร พัฒนาทักษะฝีมือแรงงานก้าวสู่เกษตรกรรม 4.0**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://www3.oae.go.th/zone2/index.php/news/16-oae-news/246-4-1>
- สุนทรีย์ ศักดิ์ประชาวุฒิ, และ ทรงวุฒิ ม่วงเจริญ. (2560). **รายงานฉบับสมบูรณ์ เรื่อง การศึกษาสภาพปัญหาและแนวทางการปรับปรุงการดำเนินงานจัดที่ดิน โครงการสร้างและพัฒนาเกษตรกรรุ่นใหม่**. สืบค้น 12 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.alro.go.th/research_plan/download/article/article_20180720134947.pdf
- โสมาตรศรี จันทร์รัตน์, วิษณุ อรรถวานิช, และ บุญธิดา เสี่ยงมเนตร. (2561). **จุลทรรศน์ภาคเกษตรไทยผ่านข้อมูลทะเบียนเกษตรกรและสำมะโนเกษตร**. สืบค้น 8 กุมภาพันธ์ 2562 จาก https://www.pier.or.th/wp-content/uploads/2018/05/aBRIDGEd_2018_009.pdf
- องค์การตลาดเพื่อเกษตรกร. (ม.ป.ป.). **รายงานประจำปี 2559**. สืบค้น 21 กุมภาพันธ์ 2562 จาก <http://www.mof.or.th/view-files.php?file=annual2559.pdf>

ภาษาต่างประเทศ

Asian Farmers Association for Sustainable Rural Development. (2015). **A Viable Future: Attracting the Youth Back to Agriculture**. Retrieved February 6, 2019 from http://asianfarmers.org/wp-content/uploads/2014/12/Attracting-Youth-in-Agriculture-in-Asia_Scoping-Rev-08242015.docx

The Coming Demographic Challenges in Agriculture. (2016). Retrieved February 8, 2019 from <https://gro-intelligence.com/insights/agriculture-demographics-challenges>

Liu, W. Y. (2017). **Indonesia Policy to Encourage Youth to Regenerate Farmers on News Era**. Retrieved February 8, 2019 from http://ap.fftc.agnet.org/ap_db.php?id=837

Whitebrook, A. (2016). **Agricultural Productivity and the Luck of Young Farmers**. Retrieved February 8, 2019 from <http://www.futuredirections.org.au/publication/agricultural-productivity-lack-young-farmers/>